

Jacobus Bescheij sr. (ca.1678-1761).

Geen kleermaker maar kunstenaar

Door: Marianne Hansen Hallewaard

T.b.v.: Koninklijke Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (niet gepubliceerd)

De historiografie over de Antwerpse schildersfamilie Bescheij wordt al lange tijd vertroebeld door hardnekkige misvattingen over de oorsprong van deze kunstenaarsdynastie.

Een foutieve identificatie in de Liggeren

Een eerste misvatting betreft de inschrijving van "Jacobus Busscheij" als meester in het Sint-Lucasgilde van Antwerpen op 27 september 1726. In de negentiende-eeuwse uitgave van *De Liggeren* van het Sint-Lucasgilde door Ph. Rombouts en Th. van Leries werd deze inschrijving ten onrechte toegeschreven aan zijn zoon Jacobus Andries Bescheij (1710–1785). Aan de originele inschrijving werd in deze bewerking een tweede voornaam (Andreas) toegevoegd en bovendien de identificatie dat het de zoon van Jacob en Maria Theresia Huart betrof.¹ Deze interpretatie berust echter niet op tekstuele gronden.

Nauwkeurige analyse van het originele gildeboek, dat tegenwoordig in het FelixArchief te Antwerpen wordt bewaard, toont aan dat het hier onmiskenbaar gaat om Jacobus Bescheij sr.² Zijn zoon Jacob Andries schrijft zich pas enkele maanden voor het overlijden van zijn vader op 12 maart 1761 in bij het Sint-Lucasgilde.³ Deze correctie is meer dan een genealogisch detail. Zij herstelt het beeld van Jacobus Bescheij sr. als actieve en erkende schilder op volwassen leeftijd en als spil van een familiebedrijf dat generaties kunstenaars voortbracht.

Een gerespecteerd schilder en netwerkbouwer

In 1740 werd Jacobus Bescheij sr. benoemd tot deskundige bij de taxatie van een boedelinventaris, een aanwijzing voor zijn gezag als kenner en zijn gevestigde positie binnen het Antwerpse kunstleven.⁴ Zijn rol reikte verder dan de eigen

¹ Stads Archief Antwerpen (SAA), 105#3084, Ph. Rombouts en Th. Van Leries; *De Liggeren* en andere historische archieven der Antwerpsche St. Lucasgilde, dl 2 p.747

² Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen. (KA) In het afschrift uit de *Liggeren* van het St. Lucasgilde, 1453-1794, met lijst der hoofdmannen, prinsen, deken; uittreksels der resolutieboeken, inventarissen van archieven en kunstwerken, Boek 419 (43)

³ SAA 105#3084 *De liggeren* dl 2 p 815

⁴ SAA Notarieel archief Notaris Masquar N#2625 fol. 182

productie.

Hij stond aan de basis van een professioneel netwerk waarin zijn zonen en later ook zijn kleinzoon zouden opereren.⁵

Zijn oudste zoons, Carel (1706–1735) en Balthazar (1708–1776), kregen hun opleiding bij zijn goede vriend, de schilder Petrus Strick.⁶ De jongere zonen, Jacobus Andries, Josephus Henricus en Joannes Franciscus, leerden het vak waarschijnlijk van hun broer Balthazar.⁷

Schenkingsakte en familiale samenwerking

Uit een schenkingsakte die Jacobus Bescheij sr. en zijn vrouw in 1748 lieten opmaken blijkt dat de zonen Balthazar en Jacobus Andries bij hen in de zaak werkten. Voor hun jarenlange inzet als schilders ontvingen zij 4000 gulden en daarnaast 1700 gulden om een eigen zaak te beginnen.⁸

Onterechte toeschrijving van de zending naar Londen

De gevolgen van foutieve lezingen beperken zich niet tot negentiende-eeuwse transcripties. Ook in modern onderzoek worden primaire bronnen soms onzorgvuldig, of zelfs helemaal niet, geverifieerd. Zo wordt het organiseren van een zending schilderijen naar Londen op 9 oktober 1751 in verband gebracht met zoon Balthazar Bescheij.⁹ Uit de originele notariële akte blijkt echter dat Jacobus Bescheij sr. zelf verantwoordelijk was voor deze verzending.¹⁰ De handtekening onder dit document is identiek aan die onder zijn testament en bevestigt de identificatie. Toch wordt deze zending in de literatuur nog steeds aan zijn zoon toegeschreven. Het feit dat deze fout blijft circuleren illustreert een fundamenteel probleem. Wie eenmaal vertrouwt op

⁵ SAA notaris Corvers N# 631 fol 24 t/m 27v testament hierin geeft hij zijn kleinzoon die bij hem werkt een legaat van 50 gulden zijn zoons Balthazar en Jacob krijgen alle schildergereedschappen, printen, tekeningen en schetsen in de portefeuille

⁶ KA voor Schone Kunsten, Artesis Hogeschool Antwerpen, boek (16) 293.

⁷ Niederländische Künstler - Lexikon, Erter band A-K, p 93, Thieme-Becker 1907-1950 deel III p 525, Van den Branden p 1181

⁸ SAA notaris Corvers N#625 fol 358 t/m 366

⁹ Charlotte Gould, Sophie Mesplède, *Marketing Art in the British Isles, 1700 to the Present: A Cultural History*, Ashgate Publishing, Ltd., 2012, p. 106

¹⁰ SAA notaris Van Tongerloo N#4598 no. 62, In de akte staat expliciet: "Compareerde Sr Jacobus Bescheij borger ende ingesetenen alhier mij notario bekent, welken comparant bekende ende verklaarde wettelijk machtigh te maecken [...] omme uijt den naeme ende van wegens hem comparant [...] aftevrageen van Capiteijn Edwards negen schilderijen die den comparant aen hem heeft behandicht om naer Londen te senden ende te bestellen aen Jan Francis Bescheij aldaer."

een secundaire bron kijkt zelden nog naar het origineel, en zodra een vergissing in gezaghebbende publicaties is beland wordt zij nauwelijks nog gecorrigeerd.

Leerlingen en meesterschap

Dat Jacobus Bescheij sr. daadwerkelijk als meester-schilder actief was, blijkt uit de leerlingen die hij opnam. In het gildeboek van het Sint-Lucasgilde staat in 1732 de inschrijving van Philippus Bonnecroy als leerling van Jacobus Bescheij.¹¹ In de uitgave van *De Liggeren* werd ook hier ten onrechte "Jacobus Andreas" toegevoegd, terwijl in het originele boek uitsluitend de naam Jacobus Bescheij voorkomt. Vergelijkbare onjuiste toeschrijvingen gelden voor leerlingen als Joannes Frans Schois, Henricus Antonissen en Joannes Morrens die zich in 1752–1753 inschreven bij "Besschey senior".¹²

In de bewerking van *De Liggeren* werd dit toegeschreven aan Balthazar, terwijl het originele gildeboek expliciet alleen spreekt van "Mr Besschey senior".

De inschrijving van onder meer zijn kleinzoon Balthazar Bescheij II, zoon van Josephus Henricus, naast Antonius Verbruggen, Daniel de Kyser, Petrus Sneyders en Guillielmus Claessens in 1754 onderstreept dat het atelier van Jacobus sr. ook aan het einde van zijn carrière nog als opleidingsplek fungeerde.¹³ Hoewel Balthazar Bescheij II zijn praktische vorming in werkelijkheid kreeg van zijn oom¹⁴, wijst de gilde-inschrijving erop dat Jacobus Bescheij sr. formeel als meester optrad.

Archiefstukken over beroep, woning en status

De gevolgen van deze verwarring zijn diepgaand. Het beeld dat Jacobus Bescheij sr. zijn brood als kleermaker zou hebben verdiend heeft ertoe geleid dat zijn artistieke en commerciële activiteiten onderbelicht bleven. In werkelijkheid blijkt uit een reeks archiefstukken, waaronder notariële akten en de hoofdelijke aanslag van 1747, dat hij bekend stond als constschilder, wonende aan de Schuijtstraat nr. 122 in wijk 8.¹⁵ Bij de volkstelling van 1754–1755 wordt hij vermeld als handelaar in schilderijen.¹⁶

¹¹ SAA Liggeren 105#3084 deel 2 769

¹² SAA Liggeren (1752-1753)-799-en het oud inventaris St. Lucasgilde 419 (boek 43). In het oorspronkelijke boek Register van de Leer-jongens der vrij en proefstielen beginnende van den Jaeren 1749

¹³ SAA liggeren 105#3084 deel 2 804

¹⁴ Gemeente Archief Amsterdam (GAA) Archief 265, inventaris. nr. 43A, fol. 4 Inschrijving in 1767 van Balthazar Bescheij tekenacademie te Amsterdam.

¹⁵ SAA, PK#2560, Hoofdgeld, wijk 8 nr. 122.

¹⁶ SAA, PK#2563, volkstelling 1754–1755, wijk 8 nr. 122.

Lidmaatschap van de broederschap

In 1732 trad Jacobus Bescheij sr. toe als kapelmeester van een religieuze broederschap in de Sint-Andrieskerk. Daarmee bevestigde hij zijn positie als gerespecteerd ambachtsman en als actief lid van de artistieke en maatschappelijke elite van achttiende-eeuws Antwerpen. In de latere literatuur is deze functie echter herhaaldelijk verward met zijn zoon Jacob Andries. Het gildeboek en de parochieregisters laten evenwel zien dat het lidmaatschap onlosmakelijk verbonden was met Jacobus sr. Alleen al het feit dat zijn functie bij zijn overlijden eindigde, vormt een doorslaggevend bewijs dat hier de oudere Jacob wordt bedoeld.¹⁷

Conclusie: herwaardering van Jacobus Bescheij sr.

Met zijn overlijden in 1761 kwam een einde aan het leven van een man die de fundamenteën legde voor een schildersdynastie die meer dan een eeuw actief bleef in Antwerpen, Londen en Amsterdam. Zijn nalatenschap is rijk, maar lange tijd miskend. Dankzij de hier aangebrachte correcties verschijnt Jacobus Bescheij sr. in een nieuw licht: niet als randfiguur, maar als dragende kracht binnen het Antwerpse kunstbedrijf. Een patriarch, bemiddelaar, meester en maker die niet langer kan ontbreken in de geschiedschrijving van de Vlaamse schilderkunst.

Voortleven van de dynastie

Na het overlijden van Jacobus sr. zetten zijn zoons en kleinzoon de familietraditie voort. Balthazar Bescheij II (1738–1804), die zich in Amsterdam vestigde, gaf de dynastie een nieuwe richting. Via zijn opleiding, zijn inschrijving bij het Sint-Lucasgilde en zijn betrokkenheid bij de Stadstekenacademie droeg Balthazar II de Antwerpse traditie over op de Amsterdamse kunstwereld, waar de dynastie nog tot ver in de negentiende eeuw voortleefde.¹⁸

¹⁷ Visscher P, priester: *Geschiedenis van St Andrieskerk te Antwerpen sedert hare opkomst tot den huidige dag deel twee Naemlyst der welachtbare en ieverige meesters van de O. L. vrouwe kapel die sedert 1700 gediend hebben.*

¹⁸ GAA poorterboek 24, p. 42 en inschrijving St Lucasgilde zie Archief 366, inv. Nr. 1412, fol. 91r

Vierde en vijfde generatie

Uit de Amsterdamse tak van Balthazar II groeiden nieuwe verbindingen, onder meer via het huwelijk van zijn kleindochter Jacoba Joanna Groothuijse op 22 augustus 1832 met Jacob François Carabain.¹⁹ Daarmee vond de schilderslijn van de Bescheijs een vervolg in de negentiende eeuw.²⁰ Deze overgang markeert de verschuiving van religieuze en historiestukken naar stadsgezichten en stillevens, genres die nauwer aansloten bij de smaak van de moderne burgerij.

Zesde generatie

Jacques François Joseph Carabain (1834–1933), geboren in Amsterdam en gestorven in Schaarbeek bij Brussel, geldt als een meester van het stadsgezicht. Met zijn penseel bracht hij markten en pleinen tot leven, vaak omlijst door middeleeuwse gevels en barokke architectuur. Hij reisde door heel Europa en zelfs tot in Australië en Nieuw-Zeeland.²¹ Zijn aquarellen van het oude Brussel behoren tot de meest waardevolle visuele getuigenissen van een stad in transformatie.²²

Carabains moeder, Jacoba Joanna Groothuijse, was een kleindochter van Balthazar Bescheij II. Daarmee stond hij rechtstreeks in de lijn van de Antwerpse schildersfamilie. In een ander genre en binnen een nieuwe context zette hij het artistieke erfgoed van de Bescheijs voort tot diep in de twintigste eeuw.

Zevende generatie

Ook de zoons van Jacques François Joseph Carabain zetten de artistieke lijn voort. Victor Carabain (ca. 1863–1942) sloot nauw aan bij de traditie van zijn vader: hij schilderde stadsgezichten in Brugge, Rome, Caïro en Havana. Zijn doeken functioneren niet alleen als kunstwerken, maar ook als vensters op steden in transitie.²³ Zijn broer Émile Carabain (1865–?) wijdde zich aan het stilleven: fruit, bloemen en glaswerk, verfijnd en ingetogen weergegeven.²⁴ Zijn werk verschijnt nog steeds op internationale veilingen.

¹⁹ GAA trouwakte 4 20v

²⁰ Scheen Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1969-1970

²¹ Scheen Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars, 1750-1880 Lit. opg. - Ex. met barcode 200410099: oud snr. 1981/380. - Ex. met barcode 200413015: oud snr. 1981/378. - Met aantek. - Met artikelen en krantenknipsels. - 6e ex.: Barcode 201007549 OCLC: 920686920

²² Scheen Lexicon Nederlandse beeldende 1750-1880, p. 88-89, afb.nr. 111

²³ RKD <https://rkd.nl/artists/15244>

²⁴ RKD <https://rkd.nl/artists/334399>

Victor en Émile Carabain waren achter-achterkleinzonen van Balthazar Bescheij II. Daarmee bevestigt hun oeuvre dat het erfgoed van de Antwerpse schildersfamilie, zij het in nieuwe genres en contexten, nog generaties lang voortleefde.

Epiloog

Zo strekt de dynastie die begon met Jacobus Bescheij sr. zich uit over zeven generaties: van de ateliers in de Antwerpse Schuijtsstraat in de achttiende eeuw tot de internationale kunstwereld van de negentiende en twintigste eeuw. Wat begon als een familiebedrijf groeide uit tot een kunstenaarslijn die hun tijd en omgeving blijvend verbeeldde.